

pott megfelelő támogatást. A pécsi erdőgazdaság szakemberei, élükön Káldy Józseffel és Papp Tivadarral, aztán mégis pártfogolták a kiadást. Köszönet érte, ugyanakkor úgy gondolom, hogy a kultúra szponzorálására–nem szponzorálására vonatkozó gondolatok most, a XXI. században is érvényesek, így ebben a gyűjteményes kötetben helye van.

Mondák nyomában Románia Szocialista Köztársaságban

Már az indulás is mondabeli volt. Ahogy közeledett az utazás időpontja, úgy maradtam egyedül a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Baráti Köre által támogatott tanulmányútra. A szervező utazási iroda 1987 júliusában alig több mint kéttucat érdeklődőt tudott összetoborozni Románia egyik legérdekesebb részét bemutató útra, a Máramaros – Bukovina (Észak-Moldva) – Moldva – Erdély – Cissilvania tájain haladó útvonalra.

Ahogy *Csengersimánál* átléptük a határt, haladtunk a *Szatmárnémeti – Nagybánya* úton, sőt meglátogattuk *Koltón* a legendás Teleki-kasztélyt, egyre inkább világossá vált számomra, hogy erről az útról nem egy hagyományos útbeszámolót kell írni. A turisztikai nevezetességeket, építészeti, történelmi jelentőségű helyeket, utazási élményeket, esetleg a vidék flóráját, faunáját bemutató írások helyett talán sokkal többet jelenítenének a mondákban, balladákban, legendákban fellelhető vágyak, hitek és szomorúságok. „Az egyszerű halandó – írta a XIX. században M. Kogalniceanu – a történelem olvasásából merít vigasztalást a jelen nyomorúságaira; a történelem tanítja meg, hogy szomorú végzetszerűségként tökéletesség sohasem volt a világon.” A történelem rideg tényeit azonban a mondák kiszínezik, a tájakat és az eseményeket a néplélek egyé dolgozza, saját egykori és mai gondolataival telíti, így alkalmas kalauzunk lehet a XX. században is.

Nagybányát elhagyva, a *Gutint* közelítve Pintye vitéz balladája mindjárt jó példának mutatkozik a mondák és a tények viszonyára. A Bálint gazdát Ludas Matyi módjára leckéztető Pintye mennyivel kedvesebb alak, mint a Nagybányát fosztogató martalóc, akinek fejére Lipót császár 500 tallér vérdíjat tűzött! Pintye egyébként részt vett a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban is, de 1703 augusztusában utolérte a halál – ezek a történelem tényei. A balladákban viszont ma is él, és az emberek igazságérzetének bajnokaként például Vida Géza szobrászművész alkotásaiban gyakran szerepel.

Máramarossziget után, az Iza folyó völgyében folytattuk utunkat, és *Izakonyhától* (Bogdan Voda) azon az úton haladtunk, amelyről a románok egyik legszebb eredetmondája szól. Dragoș vajda innen indult egy bölény nyomába. Űzte-hajtotta a fejedelmi állatot, még a Kárpátok vízválasztóján is átkelt. Az Aranyos-Beszterce völgyében már-már úgy tűnt, hogy elejti a vadat, de a kilótt nyilával egy gyönyörű pásztorleányt, Dorinát sebezte halálra. (Ma *Vatra Dornei* település neve őrzi a szép leány mondáját.) Dragoș csak ment tovább, a bölényt követve átkelt a Beszterce-hegységen, és *Cîmpulung Moldovenesc*-en (magyar elnevezéssel: Moldvahosszúmező) – miként mi is – megpihent. A bölény azonban csak nem hagyta nyugodni, folytatta útját. A hatalmas erdőségekben fel-feltűnő állatot egészen a Moldva partjáig, *Baiá*-ig (magyar szóhasználatban: Moldvabánya) üldözte. A titokzatos bölény itt megállt, amit Dragoș égi jelnek vélt, ezért új ország alapítására szánta el magát. Az így keletkezett államot fő folyójáról Moldvának nevezték, és címerállata természetesen a bölény lett.

Miként a köves partot verő tengerhullámok, a keletről jövő népek egymás utáni rohamai a Kárpátokon megtörttek, olykor átcsaptak, de gyakran visszafelé indultak, hogy megakadjanak Moldva észak-déli irányú folyóinak völgyében, ott telepedjenek le. Dragoș vajda és utódainak XIV. századi működése nyomán városok, templomok, kolostorok keletkeztek, és lettek új mondák szülőhelyei.

Az új országnak mindenekelőtt védőszentre volt szüksége, hiszen előbb a tatárok, majd az oszmán-törökök tűntek fel. Az előbbieket ellen Nagy Lajos királyunkat Szent László sírjából kikelve segítette, de a törökök ellen már csak egy igazi moldvai szent segíthetett. Jó Sándor fejedelem a XV. század elején – feltehetően a város örmény lakosainak sugallatára – Kisászsiából *Suceavá*-ba (magyar szóhasználat: Szücsi) vitette Novi Szent János ereklyéit, aki így Moldva védőszentje lett. Természetesen a szent ereklyéi is osztoztak az ország sorsában, így a lengyel időkben a Szent György-templomból eltűntek. Csak II. József bukovinai látogatása idején kerültek oda vissza, így is erősítve az országiáró császár (és XVIII. századi magyar király) – és a szent – körül keringő legendákat.

Az általunk meglátogatott városokhoz is több monda fűződik. Közülük talán egyet, a (*Tîrgu*) *Neamț* (magyar szóhasználatban: Németvásár) várához fűződőt érdemes megemlíteni. Nagy István fejedelem uralkodása idején (1457-1504) II. Mohamed török szultán ostromolta a várat. I. Neculce mondákkal tarkított krónikája szerint a várat a fejedelem édesanyja védte. A vár igazi felmentését azonban nem várbeli katonák har-

colták ki, hanem egy tömlöcbe zárt német. (A várost katolikus százok lakták.) Addig kérlelte a várvédők vitézljő asszonyát, míg az a tömlöcből kiengedte, sőt a várbeli ágyúk irányzását is rá bízta. A német oly ügyesen lőtt az ágyúkkal – szól a monda –, hogy beletalált a török ágyúk csövébe, sőt a szultán sátrát is bezúzta, aki felhagyott a vár további ostromával. Így menekedett meg a vár, de a mondának folytatása is van, akárcsak a török elleni harcnak. Az ostrom alatt Nagy István a Moldva folyó mentén észak felé tartott, és kétségek között gyötrődött. Egyszer aztán Dániel remete sziklacellájához ért. A remetétől kért tanácsot, mitévő legyen: hódoljon-e meg a töröknek, vagy gyűjtsön hadat és újra támadjon? A remete (D. Bolintineanu verse szerint) így válaszolt: „Jogarad ha súlyos, s gyöngye kard ernyed, / Méltóságod add át a rátermetebbeknek.” Erre a fejedelem a további harc mellett döntött, és a remetének pedig megígérte, hogy a törökön vett majdani győzelme után kolostort alapít. Így keletkezett a *voroneți*, majd a többi, ma már világhírű moldvai kolostor.

Az általunk meglátogatott *moldovițai, sucevițai, voroneți, humori, neamți, varateci, agapii* és *dragomirnai* nevezetes kolostorok és templomok természetesen megannyi régi és új mondának fészkei. Talán csak egyet, a *sucevițai* kolostor építésének mondáját érdemes itt megemlíteni. A néphit szerint a XVI. században a kolostor harminc esztendeig épült. Hogy a falak megálljanak, befalazták annak a nőnek a képmását, aki az építkezéshez harminc esztendeig bivalyszekérrel hordta a követ. Sőt, az épület csodálatos falfestményei is emberéletet követeltek: a festő a mű befejezése előtt esett le az állványról és szörnyethalt. (Talán nem is kell részletezni, hogy az építési monda emberáldozatot követelő motívuma mennyire rokon a dévai vár Kőműves Kelemen balladájával.)

Utunk során természetesen nemcsak épületekhez, városokhoz fűződő mondákkal találkozhattunk, hanem természeti érdekességekhez kapcsolódókkal is. Ahogy elhagytuk *Piatra Neamț* (magyar elnevezéssel: Németkő vagy Karácsonkő) városát, közeledtünk a Keleti-Kárpátokhoz, feltűnt *Csalhó* hegye. A hegyhez, illetve az egyik sziklájához fűződik egy érdekes monda, amelyet A. Russo a múlt században írt le.

Az ördög és az úristen fogadott, hogy az ördög az embereket méltóképpen meg tudja-e büntetni. Az ördög kiszakított a Csalhó oldalából egy sziklát, amivel az Aranyos-Besztercét igyekezett elrekeszteni, így az embert özönvízzel elpusztítani. Igen ám, de ahogy a sziklával célja felé lebegett, megszólalt az első hajnali kakas. Tudvalévő, hogy az ördög uralma csak hajnalig tart, így a mi ördögünk le is ejtette a sziklát, amely Hanga (Hangu)

földjére esett. A neve természetesen Ördög-szikla lett (egy másik monda nyomán Hársköve), és évszázadokig félelemben tartotta a határvidék babonás népét. (A történethez tartozik, hogy bár az ördögnek nem sikerült elzárnia a Besztercét, de korunkban az ember hatalmas völgyzárógátat épített, és létrehozta nem az özővizet, hanem a Békási-víztározót, -cróműtelepet.)

A Székelyföld hegyeihez, folyóihoz, városaihoz kapcsolódó számtalan mondát, balladát könyvében Orbán Balázs írta le. *Marosvásárhelyen* a Kultúrpalota üvegablakain mindezt láthattuk. A „Budai Ilona”, a „Salamon Sára”, a „Kádár Kata” és a „Júlia szép leány” balladák mellett az egyik legszebb és legszomorúbb mondát, amely „Valamikor régös-régen” történt, és „Réka asszony kopjafája” feszül az utolsó üvegtábláján, szintén felidézhetjük. Benne Csaba királyfi csodálatos álmával, a végtelen Tejútal, a hihetetlen térrel, ahonnan van, lehet visszatérés.

Vásárhelyt elhagyva szinte minden folyókanyarulatnál, vízmosásnál a krónika porba hullott, kutyák elé vetett fejekről, vad csatákról szól, hiszen közeledünk Erdély legfontosabb városaihoz, az országgyűléses Tordához és a kincses Kolozsvárhoz. A rájuk törőkről, értük harcolókról szóló mondák is szomorúak. Talán csak egyet, a *Kerelőszentpálhoz* kapcsolódót érdemes megemlíteni. A XVI. században Báthori István és Békés Gáspár itt csapott össze a fejedelmi címért. Magyar harcolt magyar ellen, mígnem Báthori katonái diadalmaskodtak. A vesztesekre szörnyű sors várt: a bitófa, amit Báthori az utolsó pillanatban különös kegyelemre változtatott. Húszliteres dézsát állítottak a vérpad mellé, amelybe Békés Gáspár híveinek orrát, fülét vágták, dobálták. Csak azok kaphattak kegyelmet, akik addig kerültek sorra, amíg az említett dézsá meg nem telik. A bitófától való félelmében mindenki igyekezett a fület, orrot metsző hóhér közelébe kerülni. „Mess nekem is! Mess nekem is!” – hangzott mindenfelől, ma is megborzongatva a magyar nép pusztulására, az értelmetlen testvérharcra emlékezőket.

De vannak szebb, boldogabb mondák is. Így mindjárt a *Tordai-hasadékkal* kapcsolatban. Közismert a Szent László-legendakör (mert a szenteknek legendájuk van) idevonatkozó része. Nem árt azonban felidézni, hogy a megtámadott, két tűz közé fogott magyar csapatot a kunok a ma Muntye-tetőnek nevezett helyen mészárolták le. „A győztes kunok – írta Orbán Balázs – már a sereg nélkül maradt szent királyt is űzőbe vették, már nyomában voltak, kopjái már-már elérték a király testét, a midőn ennek egy éghez emelt fohászára a hegy repedni kezdett, a király táltos lova – pakóját mélyen a sziklafokba nyomva – még átugrotta a nyíló hegyélt, mire a repedés mind szélesebbre nyílt s áthat-

lan örvényt vont a király és üldözői közt, kik rohanó lovaikat visszartartani nem tudván, mind a mélységbe zuhanva pusztultak el.”

A további utunk során is célszerű a Szent Lászlóhoz kapcsolódó legendákat követni. *Kolozsvárhoz* a „Szent László pénze” kapcsolódik. A várost ostromló kunokat a király hadai megfutamtították, de a szorult helyzetben lévő kunok szájkükből aranyat szórtak az üldözők elé. Így próbálták megállítani a szent király seregét, megmenteni életüket. A magyarok le is ugráltak a lóról, hogy az aranyat összeszedjék. Senki nem törődött már a menekülő kunokkal. Hiába kérlelte László, a magyar sereg csak nem akart mozdulni, mire az éghez fohászzkodott: „Uram, te segíts meg, éretted harcoltam!” Csoda történt: a földre szórt arany kővé változott, amit most már nem volt érdemes felszedni.

Kolozsvár millió csodáját elhagyva keltünk át a Királyhágón. A hágón inenni területen csak *Nagyváradon* állunk meg. A Váradhoz kapcsolódó sok monda, legenda és valóság közül a halott Szent Lászlóról szóló legendarésszel is gondolhatunk a múltra: „Míglen a hívek a nyári napok hősege s a hosszú út miatt haboztak, hogy testét Váradra vigyék-e... a fáradtságtól és a szomorúságtól elaludtak. Miután elnyomta őket az álom, a kocsi, amelyre a testet rakták, mindenféle állati vonóerő nélkül magától indult Váradra a helyes úton.”

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Barátainak Köre által támogatott romániai út érdekességei, a látottak és hallottak bizonyára sokáig emlékezetesek maradnak a résztvevők számára, sőt a színes beszámolók maguk is „mondákká” válhatnak.

A „Hírek a Mezőgazdasági Múzeumból” című időszaki kiadvány szerkesztője, dr. Pálmány Béla kért meg egy „nem szokványos” útibeszámoló elkészítésére. Utunkra 1987-ben került sor, amikor a magyar turisták a legkülönfélébb megpróbáltatásoknak voltak Romániában kitéve. Így kézenfekvőnek látszott a múlt dolgait előhozni, úgy beszámolni mindarról, amit láttunk, illetve látni szerettünk volna.

Írásom akkor több okból sem jelent meg. Most, hogy megtaláltam, talán még mindig érdemes lesz ezt a „történelmi” utazást végigkövetni.

Százötven éve született Szécsi Zsigmond

1841. október 6-án Kisgaramon (ma: Hronec) született Szécsi Zsigmond, aki a selmeci akadémia erdőhasználati tanszékének alapítója és első tanára volt. Szakirodalmi munkásságát az „Erdőhasználati kézikönyvé”-nek két kiadása és vadászati könyv is jelzi. 28 évi oktatói